

Utlåtande

Överlåtelsen av System 3R koncernen

Grundaren och den tidigare huvudägaren i System 3R-koncernen (Koncernen), Börje Ramsbro, har under lång tid riktat stark kritik mot hur han år 1993 avhändes sina aktier i Koncernen. Sparbanken Sverige och Nordbanken (Nordea) har träffat förlikning med Börje Ramsbro.

Kvarvarande kritik avser Stiftelsen Industrifonden (Industrifonden) som hävdar att det skett "ett i alla avseenden rättsligt giltigt och korrekt förvärv av System 3R-koncernen", dvs. att Ramsbro inte har frånhänts några aktier på ett rättsstridigt sätt och att Industrifonden inte bär något ansvar för det inträffade. Denna inställning hävdas av Industrifonden i ett brev daterat den 4 december 2006 och senast i brev den 25 maj 2009.

Jag har fått i uppdrag att uttala mig om Industrifondens inställning. Hänvisningar till bilagor följer den numrering som används i den s.k. Vitboken – System 3R "affären" i utgåva 2006-10-23 (Vitboken). Alla premisser för min analys baseras på uppgifter som återfinns i Vitboken.

Jag har inte sökt kompletterande fakta eller diskuterat uppdraget med representanter för någon motpart. Uppdraget har utförts i full frihet och jag har inte instruerats att dra några bestämda slutsatser av materialet. Ersättning har utgått för utlåtandet.

1. Bakgrund

År 1992 och större delen av 1993 ägde Ramsbro samtliga aktier i System 3R Holding AB (Holding) samtidigt som Holding ägde cirka 91 % av aktierna i det operativa bolaget System 3R International (International). International hade i sin tur ett antal dotterbolag runt om i världen.

För att säkerställa förlängda och utvidgade krediter kom Ramsbro i april 1992 överens med Koncernens kreditgivare Sparbanken Sverige och Nordbanken (Bankerna) om att

Koncernen skulle ta in nya delägare.¹ Förhandlingar fördes under hösten 1993 mellan Ramsbro och två intressenter: Håkan Nordquist (Nordquist) och Företagskapital AB (Företagskapital). Ett förslag som diskuterades gick ut på att Holding skulle sälja två tredjedelar av sitt aktieinnehav i International. En tredjedel skulle förvärfvas av Nordquist och en tredjedel av Företagskapital. Nordquist och Företagskapital skulle i sin tur betala Holding 10 MSEK vardera för aktierna i International.

Det råder delade meningar om vad förhandlingarna mellan Ramsbro och Nordquist samt Företagskapital i rättsligt hänseende utmynnade i. Ramsbro hävdar att parterna träffade en principuppgörelse omkring nyssnämnda förslag. Nordquist menar att förslaget visserligen diskuterats och att Företagskapital ”framkastade ett förslag till lösning att tillställa bankerna”, men att något regelrätt avtal aldrig kom till stånd.² I ett brev framhåller Nordquist att Företagskapital överlämnat det ovan nämnda förslaget till Sparbanken Sverige men att banken avvisade det. Sparbanken Sverige ansökte den 16 november 1993 om Holdings försättande i konkurs.

Vid sidan av förhandlingarna med Ramsbro förde emellertid Nordquist och Företagskapital parallella förhandlingar med Bankerna angående Koncernens kapital- och ägarstruktur efter en tänkt rekonstruktion. Följande kan läsas i ett styrelseprotokoll från Företagskapital, daterat redan den 7 oktober 1993:

Styrelsen ansåg en affär på angivna villkor som intressant. En ägarlösning med de tre parterna Nordquist, Sparbanken och Företagskapital kunde även rekommenderas.³

Ramsbro informerades inte om karaktären av dessa förhandlingar. Han utgick från att Nordquist och Företagskapital inte skulle handla i strid med den principuppgörelse som han ansåg sig ha träffat med dem. De enskilda förhandlingarna resulterade emellertid i ett avtal (Avtal I) den 3 december 1993 som byggde på att Ramsbro inte längre skulle vara engagerad i Koncernen.⁴ Huvuddragen i Avtal I tycks dessutom ha varit klara långt innan Sparbanken ansökte om Holdings försättande i konkurs.

¹ Bil. 1.

² Bil. 27.

³ Bil. 18.

⁴ Bil. 29.1.

Ordföranden i Företagskapital, Uno Alfredéen (Alfredéen), var under den relevanta perioden även ordförande i Industrifonden. Alfredéen deltog dessutom den 15 november 1993, dvs. en dag innan Sparbankens konkursansökan och drygt två veckor innan Avtal I undertecknades, i ett sammanträde med ett arbetsutskott i Företagskapitals styrelse. Enligt protokollet informerade Företagskapitals VD Hans Dirtoft (Dirtoft) bl.a. om att man träffat en uppgörelse med Bankerna samt om att Bankerna kunde komma att ansöka om Holdings försättande i konkurs. Av rädsla för att skada Företagskapitals anseende, samt för att Ramsbro skulle kunna komma att orsaka Företagskapital skada "internt", fattade arbetsutskottet emellertid beslut om att tills vidare avvakta ett definitivt beslut om investering.⁵

Enligt Avtal I åtog sig Nordquist och Företagskapital gentemot Bankerna att samma dag som avtalet undertecknades (3 december 1993) träffa avtal med Ramsbro om

att förvärva 10 % av aktierna i Holding och tillse

att de fick fullmakt av Ramsbro att kalla till extra bolagsstämma i Holding samt

att där utan begränsningar ha rätt att företräda Ramsbros aktier, dvs. återstående 90 % (§ 3.1 första meningen).

Avtalets giltighet var i sin helhet villkorat av att Ramsbro "senast denna dag" (dvs. den 3 december 1993) fullgjorde vad som angavs i § 3.1 första meningen (se § 9.1). Vidare föreskrevs bl.a. att Nordquist och Företagskapital hade för avsikt

att under januari 1994 förvärva Ramsbros återstående aktiepost i Holding (§ 3.1 andra meningen),

att de skulle tillse att de patent- och övriga immaterialrättigheter som ägdes av Holding kostnadsfritt skulle överföras till International (§ 3.2),

⁵ Bil. 57.

att de skulle förvärva de 9 % av aktierna i International som inte ägdes av Holding (§ 3.6) samt

att de skulle tillse att International genomförde en riktad nyemission till dem mot ett visst kapitaltillskott (§ 6.1).

I gengäld förpliktade sig Bankerna till att möjliggöra en rekonstruktion genom att skriva av lån samt omvandla lån till konvertibla förlagslån (se § 4).

I en särskild garanti till Sparbanken Sverige garanterade Nordquist och Företagskapital dessutom att de senast i januari 1994 skulle ha förvärvat 100 % av aktierna i International, se garanti den 3 december 1993.⁶

I ett fax från Dirtoft tillställdes Ramsbro den 3 december 1993 två avtalshandlingar.⁷ Dessa kallas i det följande Avtal II och Avtal III.

Enligt Avtal II överlät Ramsbro 10 % av aktierna i Holding till Nordquist och Företagskapital samt till den av Företagskapital förvaltrade Småföretagarfonden. Dessa tre – Nordquist, Företagskapital och Småföretagarfonden – kallas i det följande Intressenterna. Köpeskillingen var 1 krona och avtalet befullmäktigade även Intressenterna på det sätt som angetts i Avtal I. I gengäld sägs avtalet bekräfta att Ramsbro och Bankerna ”har gjort en fredlig uppgörelse samt att ... konkursansökan mot ... Holding ... dras tillbaka ...” (§ 3 första stycket). Vidare framgår av avtalet att Bankerna skulle tillställas detsamma (§ 3 andra stycket).

Enligt Avtal III gav Ramsbro Sparbanken Sverige ”en oåterkallelig och ovillkorad optionsrätt att för en köpeskillning om 1 krona (1 SEK) förvärva samtliga mina återstående aktier i System 3R Holding AB (utgörande 90 % av totalt emitterade)”. Ställd inför konkurshotet undertecknade Ramsbro Avtal II och III.

⁶ Bil. 29.2.

⁷ Bil. 24.1 respektive 24.2.

Den 6 december 1993 skrev Ramsbro på ett bolagsstämmoprotokoll avseende extra bolagsstämma i Holding den 3 december. Enligt protokollet valdes en ny styrelse i Holding, bestående av Nordquist, Dirtoft och Hugo Lindblad (Lindblad). Protokollet anger Ramsbro som den enda aktieägaren och omnämner inga röstfullmakter, utan påstår i stället att Ramsbro var närvarande i egen person.⁸ Bolagsstämмоordföranden var enligt protokollet Mats Staffas. Denne uppger i ett brev att protokollet dikterats av Nordquist lördagen den 4 december 1993.⁹

Vidare finns ett protokoll från ett styrelsemöte i Holding den 4 december, enligt vilket Nordquist utsågs till VD i Holding samt befullmäktigades att företräda Holdings samtliga aktier vid bolagsstämman i International.¹⁰ Enligt ytterligare ett protokoll hölls också en extra stämma i International den 4 december.¹¹ Protokollet uppger att samtliga aktieägare i International (Holding företrädde av Nordquist) var närvarande eller representerade genom fullmakt och att bolagsstämman fattat beslut om att välja Nordquist, Dirtoft, Lindblad samt Lennart Svensson som styrelseledamöter i International.

Styrelsen i Holding beslutade den 27 december 1993 att sälja immateriella rättigheter för cirka 17,3 MSEK till International.¹² Köpeskillingen återfördes därefter som koncernbidrag från Holding till International.¹³ Enligt förhör med Nordquist framgår hur och varför överföringen av immateriella rättigheter genomfördes.¹⁴ Kravet på vederlagsfri överföring av immaterialrätter framställdes av Nordquist till Sveatornet och Sparbanken i ett fax den 8 november 1993.

Den 28 januari 1994 beslutade styrelsen i Holding dessutom att sälja Holdings aktier i International (ca 91 % av samtliga aktier i International) till Intressenterna för tre kronor (3 SEK).¹⁵ Företagskapital erhöll därvid 25 000 aktier för en krona (1 SEK), Nordquist

⁸ Bil. 36.

⁹ Bil. 37.

¹⁰ Bil. 39.

¹¹ Bil. 40.

¹² Bil. 41.

¹³ Bil. 38, Stockholms tingsrätt, Mål nr. T 7-109-95 (1998-01-27).

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Bil. 47.

med familj (genom helägt bolag) erhöill 35 000 aktier för en krona (1 SEK) och Småföretagarfonden 30 000 aktier för en krona (1 SEK).

Den 21 februari 1994 påropade Sparbanken sin optionsrätt till Ramsbros aktier i Holding enligt Avtal III.¹⁶ Därefter sålde Sparbanken den 25 februari 1994 sina aktier i Holding till International för en krona (1 SEK).¹⁷ Även de 10 % av aktierna i Holding som Intressenterna förvärvat av Ramsbro överläts till International. Därigenom blev Holding ett helägt dotterbolag till International.

Enligt uppgift framgår av aktieboken i Holding att samtliga aktier i Holding övergick från Ramsbro till International den 25 februari 1994. Om detta stämmer har alltså vare sig Intressenterna eller Sparbanken utgjort registrerade aktieägare i Holding. Men detta påverkar inte den rättsliga bedömningen av huruvida Intressenterna och Sparbanken gjort ett giltigt förvärv av aktierna i Holding eller inte. Aktieboken saknar enligt svensk rätt varje självständig betydelse för frågor rörande äganderätten till aktier.

Småföretagarfonden upplöstes under mitten av 1990-talet och alla dess skulder och tillgångar, däribland aktierna i International, överfördes till Industrifonden. Industrifonden sålde år 1999 sina aktier i International till Nordquist och Företagskapital. Enligt Industrifondens årsredovisning 1999/2000 betalade Nordquist och Företagskapital 17,5 MSEK för Industrifondens aktier i International. Därigenom omfattade alltså Nordquists och Företagskapitals innehav samtliga aktier i International.

Aktierna i International såldes av Atle AB år 2001 för ca. 325 MSEK till ett schweiziskt bolag (Agie Charmilles Group). Atle AB var sedan 1993 genom Företagskapital AB delägare i System 3R. Enligt ett pressmeddelande av Atle AB den 25 april 2001 innebar försäljningen en exitvinst på 63 MSEK.¹⁸ Vid tidpunkten för pressmeddelandet var Lars Gårdö VD för Atle. Enligt uppgift är Holding i dagsläget alltjämt ett vilande helägt dotterbolag till International.¹⁹

¹⁶ Bil. 33.

¹⁷ Bil. 35.

¹⁸ Bil. 81.

¹⁹ Även vindikationsfrågor har utretts och utvisar att Ramsbros rättsliga position i detta hänseende ("bättre rätt till aktier") inte på något sätt kan avfärdas som grundlös. Utvecklandet av denna argumentation har emellertid utgått ur denna version av utlåtandet.

2. Giltighetsfrågor

a. Utgångspunkter

Ramsbro hade aldrig undertecknat Avtal II och III i frånvaro av konkurshotet. Bortsett från de två kronor (2 SEK) som sammanlagt utgjorde "köpeskillingen" enligt Avtal II och III bestod den enda motprestationen för aktierna i Holding av en försäkran om "att konkursansökan mot ... Holding ... dras tillbaka", se Avtal II.

Tydligt är att Nordquist, Företagskapital och Bankerna under sina förhandlingar kommit överens om att förmå Ramsbro att underteckna Avtal II och III och därigenom vederlagsfritt överlåta aktierna i Holding. Avtal I var uttryckligen villkorat av Avtal II, medan Avtal III har en uppenbar instrumentell funktion för Nordquists och Företagskapitals åtaganden gentemot Bankerna. Genom ett bibehållet aktieinnehav i Holding hade ju Ramsbro kunnat förhindra att Nordquist och Företagskapital uppfyllde sitt åtagande gentemot Bankerna att förvärva samtliga aktier i International.

Det är svårt att i avsaknad av fakta som pekar åt annat håll komma till någon annan slutsats än att Nordquist, Företagskapital och Bankerna under hösten 1993 kommit överens om att Sparbanken skulle lämna in en konkursansökan i syfte att framkalla konkurshotet. Detta utnyttjades sedan för att förmå Ramsbro att vederlagsfritt överlåta aktierna i Holding.

Frågan är då om situationen uppfyller rekvisiten i någon ogiltighetsregel. Enligt min mening kan man med fog argumentera för en tillämpning av 29 § AvtL (rättsstridigt tvång) och 31 § AvtL (ocker).

b. Rättsstridigt tvång (29 § AvtL)

För att ett hot om att företa en handling ska räknas som ett utövande av "rättsstridigt tvång" – och därmed som en ogiltighetsgrund – i den mening som åsyftas i 29 § krävs inte att hotet avser en handling som är rättsstridig. Tvärtom tar paragrafen direkt sikte även på hot om att företa eller inte företa fullt lagliga och rättsenliga handlingar respektive underlåtelser.²⁰ Tillämpningar av 29 § förutsätter alltså en bedömning av vad

²⁰ Se t.ex. Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar (1914) s. 124 samt A. Adlercreutz, Avtalsrätt I, Lund (2002) s. 252.

för slags hot som är otillåtna att använda i syfte att påverka någon annans rättshandlande. Bedömningen avser alltså rättsenligheten eller rättsstridigheten hos hoten och inte hos de handlingar eller underlåtelser som hoten åsyftar, låt vara att karaktären hos de åsyftade handlingarna eller underlåtelserna naturligtvis utgör en relevant faktor vid utvärderingen av hoten.

Ytterligare en förutsättning för tillämpligheten av 29 § är att hotet i juridisk mening orsakat rättshandlingen i fråga.²¹ Detta innebär att den aktuella rättshandlingen inte hade företagits i frånvaro av hotet.²² Brister orsakssambandet är rättshandlingen giltig, oavsett om det förekommit något rättsstridigt hot eller inte. I föreliggande fall är orsakssambandet utan tvekan uppfyllt. Det relevanta spörsmålet begränsar sig därmed till att avse frågan om konkurshotet var rättsstridigt eller inte.

Frågan om ett hot är tillåtet eller ej beror bl.a. på vad för slags handling eller underlåtenhet som hotet avser. Därutöver är frågan beroende av vad för slags rättshandling hotet syftar till att influera. I förevarande fall handlar det om ett hot om att inte ta tillbaka en för ändamålet gjord konkursansökan samtidigt som hotet syftar till att framkalla en vederlagsfri överlåtelse av egendom.

Många hot är naturligtvis tillåtna pga. karaktären hos de rättshandlingar som de syftar till att framkalla. Borgenärer är t.ex. fria att hota gäldenärer med stämning, om gäldenärerna inte infriar förpliktelser gentemot borgenärerna genom att erlagga betalning enligt avtal.²³ I sådana situationer handlar det om hot som syftar till att förmå någon att infria redan existerande skyldigheter. Annorlunda ställer det sig med hot som syftar till att förmå någon att ta på sig nya förpliktelser. I detta sammanhang blir frågeställningen följande: är det tillåtet att hota med konkurs i syfte att framtvunga en vederlagsfri överlåtelse av egendom?

Grönfors förklarar det som någonting "säreget" att AD i ett antal fall har upprätthållit kollektivavtal som slutits efter hot om arbetsrättsliga stridsåtgärder. Att dessa hot an-

²¹ Se t.ex. J. Ramberg & C. Ramberg, Allmän avtalsrätt, Stockholm (2007) s. 70.

²² Se t.ex. K. Grönfors, Avtalslagen, Stockholm (1995) s. 185.

²³ Se t.ex. T. Almén & R. Eklund, Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, Stockholm (1960) s. 109.

setts vara tillåtna även i syfte att framtvinga avtal har enligt Grönfors sin förklaring i förhållandena på arbetsmarknaden och det starka värdet av att värna rätten till fackliga stridsåtgärder.²⁴ Grönfors ställningstagande innebär att det normalt inte är tillåtet att hota med lagliga handlingar för att förmå någon att teckna ett avtal som grundlägger nya förpliktelser.

I vad mån en så pass generell rättssats som den ovanstående utan undantag har fog för sig är svårt att uttala sig om. Hot om att inte ta tillbaka en konkursansökan om inte den hotade vederlagsfritt överlåter sin egendom kan emellertid aldrig vara tillåtna. För egen del har jag därför mycket svårt att se hur man överhuvudtaget skulle kunna försvara ståndpunkten att Avtal II och III var giltiga.

Påståendet att det skett "ett i alla avseenden rättsligt giltigt och korrekt förvärv" av System 3R-koncernen torde inte vara korrekt med beaktande av reglerna om rättsstridigt tvång i 29 § AvtL.

c. Ocker (31 § AvtL)

För att ett avtal ska ha tillkommit genom ocker krävs enligt 31 § AvtL dels att någon (A) utnyttjat någon annans (B:s) trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning till att ta eller betinga sig förmåner av B, dels att det råder ett "uppenbart missförhållande" (betydande värdeskillnad) mellan A:s förmåner och det vederlag (om något) som B erlagt eller utfäst.²⁵

Enligt en fristående värdering hade de patent och varumärken som tillhörde Holding den 27 december 1993 ett marknadsvärde om ca 42,3 MSEK.²⁶ Koncernen värderades vid utgången av 1992 av Sparbanken Corporate Finance (1993-06-22) till 28 MSEK. Oavsett inställningen till dessa värderingar gäller följande: Jämfört med de två kronor (2 SEK) som sammanlagt utgjorde "köpeskillingen" enligt Avtal II och III, kan det inte be-
tvivlas att missförhållanderekvisitet är uppfyllt.

²⁴ Grönfors (1995) s. 185.

²⁵ Ibid. s. 193.

²⁶ Bil. 58.

Det av Nordquist, Företagskapital och Bankerna framkallade och utnyttjade konkurshotet gav Ramsbro inget annat val än att gå med på att underteckna Avtal II och III. Till detta kommer att Bankerna var Koncernens finansiärer och därigenom hade en betydande makt över händelseförloppet och de frihetsgrader övriga aktörer kunde tillräkna sig. Enligt min mening kan det därför inte heller betvivlas att Nordquist, Företagskapital och Bankerna begagnat sig av Ramsbros trångmål och beroendeställning till Bankerna.

Påståendet att det skett "ett i alla avseenden rättsligt giltigt och korrekt förvärv" av System 3R-koncernen torde inte vara korrekt med beaktande av reglerna om ocker i 31 § AvtL.

3. Styrelsebesluten

a. Allmänt

Som inledningsvis nämndes beslutade styrelsen i Holding – dvs. Nordquist, Dirtoft och Lindblad – den 27 december 1993 att sälja immateriella rättigheter för ca. 17,3 MSEK till International. Köpeskillingen återfördes därefter som koncernbidrag från Holding till International. Den 28 januari 1994 beslutade styrelsen i Holding dessutom att sälja Holdings aktier i International till Intressenterna för tre kronor (3 SEK). I likhet med Avtal II och III utgjorde även dessa beslut en implementering av Nordquists och Företagskapitals åtaganden gentemot Bankerna.²⁷

I anslutning till dessa beslut uppstår bl.a. frågor rörande giltigheten hos de avtal som verkställde besluten. Gemensamt för dessa frågor är att de förutsätter en bedömning av den aktiebolagsrättsliga rättsenligheten hos styrelsebesluten. Om besluten var helt rättsenliga kan nämligen vare sig ogiltighet eller skadestånd aktualiseras.

Även om man hypotetiskt antar att Avtal II och III var giltiga, så var Ramsbro aktieägare i Holding vid bägge beslutstillfällena. Sparbanken påropade ju först den 21 februari 1994 (dvs. nästan en månad efter det andra styrelsebeslutet) sin optionsrätt avseende

²⁷ Att så är fallet framgår av innehållet i Avtal I samt av den separata garanti som utställdes till Sparbanken (se avsnitt 1 ovan). Det bekräftas även av förhöret med Nordquist, se Bil. 38, Stockholms tingsrätt, Mål nr. T 7-109-95 (1998-01-27).

Ramsbros aktier i Holding. Ostridigt är också att Ramsbro aldrig samtyckt till något av nyssnämnda styrelsebeslut.

b. Aktieägarskyddsregler (jäv)

Enligt jävsregeln i 8 kap. 10 § första stycket ABL 75 får styrelseledamot eller VD inte handlägga frågor rörande avtal mellan honom och bolaget. Inte heller får de handlägga frågor rörande avtal mellan bolaget och tredje man, om de har ett väsentligt intresse i frågan som kan vara stridande mot bolagets.

Styrelsen i Holding bestod vid de aktuella tidpunkterna som sagt av Nordquist, Dirtoft och Lindblad. Nordquist var även Holdings VD. Samtliga styrelseledamöter var även styrelseledamöter i International, men vid de aktuella tidpunkterna fanns inga regler om s.k. ställföreträdarjäv.

Beslutet den 27 december 1993 avsåg avtal med tredje man (International). Hade någon ledamot eller VD ett väsentligt intresse avseende den vederlagsfria överföringen av de immateriella rättigheterna som kan ha stridit mot Holdings intresse? Så var fallet för Nordquist och Dirtoft. Anledningen till detta hänger samman med konsekvenserna av beslutet den 28 januari 1994. Genom detta beslut blev Nordquist personligen samt Företagskapital och Småföretagarfonden (vilka som sagt representerades av Dirtoft) vederlagsfritt aktieägare i det bolag (International) som styrelsen i Holding genom förstnämnda beslut vederlagsfritt överfört de immateriella rättigheterna till. Nordquist och Dirtoft kan inte hävda att de vid tidpunkten för det första beslutet inte visste att de genom det andra beslutet en månad senare skulle "skörda frukterna av" det första beslutet. Tvärtom hade de ju redan den 3 december åtagit sig i förhållande till Sparbanken att de senast i januari 1994 skulle ha förvärvat 100 % av aktierna i International.

Att Nordquist och Dirtoft hade ett väsentligt intresse av den vederlagsfria överföringen av de immateriella rättigheterna kan alltså inte betvivlas. För att de inte ska ha varit jäviga vid förstnämnda beslut krävs därför att detta intresse inte stred mot Holdings intresse. Frånvaron av jäv för Nordquist och Dirtoft förutsätter att den vederlagsfria överföringen av de immateriella rättigheterna inte stred (eller ens kunde strida) mot bolagssyftet – intresset av att maximera Holdings vinst. Men denna förutsättning är

naturligtvis uppenbart falsk. Holding fick ingen fördel alls av överföringen och av allt att döma var det heller aldrig tanken att överföringen skulle gynna Holding.

Nordquist och Dirtoft var alltså utan tvekan jäviga vid förstnämnda beslut och överträdde därigenom sina aktiebolagsrättsliga befogenheter. Så var också fallet i fråga om det andra styrelsebeslutet. Genom att vederlagsfritt överföra Holdings aktier i International frånhändes Holding ett betydande värde till direkt förmån för var och en av Intressenterna, om inte annat värdet av de ca 17,3 MSEK som genom förstnämnda beslut överförts till International. Eftersom Nordquist själv var mottagare var han jävig även på denna grund.

c. Aktieägar skyddsregler (minoritetsskydd)

Till aktiebolagsrättens minoritetsskyddsregler brukar bl.a. räknas den aktiebolagsrättsliga generalklausulen, likhetsprincipen samt det principiella förbudet mot syftesfrämmande beslut och åtgärder.

Ramsbro var aktieägare i Holding vid tidpunkterna för bägge besluten. Så var alltså fallet oavsett huruvida Avtal II och III var giltiga eller inte. Vidare kan framhållas att den genom Avtal III av Ramsbro utställda optionen inte inverkar på frågan om styrelsebesluten stred mot Ramsbros aktieägarrättigheter i Holding.

Genom förstnämnda beslut frånhändes Holding immateriella rättigheter till ett beräknat marknadsvärde av ca. 42,3 MSEK och genom sistnämnda beslut – den praktiskt taget vederlagsfria överföringen av Holdings aktier i International – frånhändes Holding det värde som aktierna i International representerade (inklusive det värde om 42,3 MSEK som genom förstnämnda beslut överförts från Holding till International). Marknadsvärdet av Holdings aktier i International var ca. 175 MSEK.²⁸

Som ovan utvecklats är bägge besluten uppenbart oförenligt mot Holdings syfte och strider redan på den grunden mot Ramsbros rättigheter i Holding. Men därutöver stred besluten även mot generalklausulen i den då gällande 8 kap. 13 § första stycket ABL 75.

²⁸ Bil. 46 s. 47–51 jämförd med bil. 51.

Genom besluten tappade Ramsbros aktier i Holding i värde till förmån för var och en av Intressenterna.

d. Kapitalskyddsregler

Det kan även starkt ifrågasättas om styrelsebesluten var förenliga med de aktiebolagsrättsliga kapitalskyddsreglerna, särskilt den s.k. beloppsspärren i den då gällande 12 kap. 2 § första stycket ABL 75. Dessa ställningstaganden är framförallt beroende av storleken på det s.k. fria egna kapitalet hos Holding. Eftersom Sparbanken ansökt om Holdings konkurs finns skäl att anta att något fritt eget kapital inte fanns och att styrelsebesluten alltså även på denna grund var aktiebolagsrättsligt otillåtna.

e. Giltigheten av besluten

Mycket talar för att bägge besluten var ogiltiga och att den tillämpliga regeln är 12 kap. 5 § första stycket ABL 75. Mottagarna (International enligt det första beslutet och var och en av Intressenterna enligt det andra) kan inte hävda god tro. Enligt Andersson tog nyssnämnda regel även sikte på situationer där en värdeöverföring skett i strid mot aktieägarskyddsregler, t.ex. i strid mot generalklausulen, mot jävsreglerna eller mot det principiella förbudet mot uppenbart syftesfrämmande åtgärder.²⁹

4. Sammanfattande slutsatser

Det finns ett stort antal omständigheter som tillsammans ger grund för påståendet att Ramsbro blivit utsatt för åtgärder som på ett rättsstridigt sätt fråntagit honom privat egendom. Såvitt kan utläsas av tillgänglig dokumentation har överträdelser skett av centrala avtalsrättsliga och aktiebolagsrättsliga bestämmelser. Enligt den skriftliga dokumentation jag haft tillgång till har överträdelser skett av bestämmelser rörande

1. rättsstridigt tvång (29 § AvtL)
2. ocker (31 § AvtL)
3. aktieägarskydd (8 kap. 10 § samt 8 kap. 13 § ABL 75)
4. kapitalskydd (12 kap. 2 § ABL 75)

²⁹ J. Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag – en lärobok, Stockholm (2005) s. 94.

Industrifonden måste bl.a. via sin ordförande – tillika ordförande i Företagskapital under relevanta tidsperioder – haft kunskaper om den strategi som användes för att nå uppsatta mål. Företagskapital var dessutom genom sin VD direkt involverad i konkreta beslut och bedömningar. Att med stöd av de kunskaper och insikter företrädare för Industrifonden m.fl. torde ha haft, påstå att det skett i alla avseenden rättsligt giltiga och korrekta förvärv av System 3R-koncernen har såvitt jag kunnat finna inget stöd i den för mig tillgängliga dokumentationen.

Min sammantagna bedömning är att såväl planläggning som genomförande tyder på en stor förslagenhet och likgiltighet för grundläggande principer inom aktiebolagsrätt och avtalsrätt. Beaktas även Industrifondens – vilket även får sägas gälla Företagskapital genom statens hälftenäggande – av Riksdagen definierade roll i samhällets näringspolitik, framstår händelseförloppet som ytterst anmärkningsvärt.

Lund den 28 augusti 2009

Per Samuelsson

Professor i bankrätt